

Гальшанскі замак

Сярод шматлікіх замкаў нашай зямлі ёсць адзін малавядомы і да гэтага часу яшчэ не даследаваны гісторыкамі мастацтва - гэта Гальшанскі замак. Знаходзіцца ён у мястэчку Гальшаны і з-за таго, што яго дрэнна бачна з дарогі, замак рэдка згадваюць краязнаўцы, якія едуць па трасе Ашмяны - Гальшаны. Старыя моцныя мury замка тонуць сярод адвечных ліп. З-за зеляніны на дарогу глядзіць толькі сціплая ўязная брама.

Гэты замак быў пабудаваны ў выглядзе чатырохкутніка кожны бок якога мае ад 70 да 80 м, ён меў чатыры вуглавя вежы і вялікую капліцу ці касцельчык, убудаваную ў мury замка. Сёння ад замка мала што засталася, Але тое, што засталася, сведчыць пра магутнасць муроў і багацце, якое тут некалі было. Да нашага часу захавалася два бакі гэтага чатырохкутніка і капліца. Два іншыя бакі былі цалкам знішчаны часам і рукой чалавека, і сёння толькі пагоркі зямлі паказваюць, дзе раней стаялі сцены. Ацалела адна кутняя вежа, шасцігранная ў сваёй планеіроўцы і эркер пасярэдзіне большага бока простакутніка. Ад замкавай капліцы захаваліся толькі сцены і дах. А рэшткі паліхроміі і багатае ўбранне ўнутранага інтэр'еру, свед-

чыць пра руплівасць і гаспадарлівасць былых уладальнікаў замка.

Найбольш цікавай дэтאלлю для даследчыка помнікаў мастацтва, ёсць надзвычай багаты другі паверх кутняй вежы. Яго шасцікутні інтэр'ер мае два акны і прыгожы камін з гербам Сапегаў Ліс, пакой багата арнаментаваны ў рэнесансных і барочных формах. Купальнае скляпенне гэтага пакоя падзелена карнізамі на невялікія часткі, утвараючы як быццам малюнак павуцінны, дзе кожны простакутнік аздоблены паліхроміяй. На блакітным фоне - арнамент лісця аканфы, якое загнута ў розныя бакі ў залежнасці ад прасторы, якую яно ўпрыгожвае.

Да рэшткі ацалелых муроў вядуць два выйскі. Адно з унутранага дзядзінца ў вялікія прадсені і незвычайна шырокія сходы з невялікім ухілам. Некалі, праўда-падобна, гэта быў галоўны, парадны ўваход. Другі, больш сціплы, знаходзіцца ля ўязной брамы. Ён вядзе ў шэраг высокіх і прасторных пакояў, якія анфіладай ідуць уздоўж усяго фасаднага боку замка. Першыя сходы вядуць на другі бок і сёння жылога замка. Пакой гэтай часткі таксама вельмі прасторныя, з вялікімі вокнамі заглыбленымі ў

Гальшанскі замак, 1812 г.

тоўстыя сцены і комінамі. Эркер мае форму падоўжанага авала, унутры мае багатае скляпенне, такое ж самае, як ужо было вышэй апісана.

Усе муры, якія захаваліся да нашага часу, атынкаваныя.

Аднапавярховая частка замка, месцамі мае вельмі прасторныя памяшканні, абапёртыя на некалькі слупоў, падобна, што ў мінулыя часы гэта частка была не жыллой, бо пабудаваная з грубай цэглы, не атынкаваная і не мае вокнаў. Зараз тут часткова стайні і гаспадарчыя склады. Пад замкам маюцца вялікія падземлі і піўніцы.

Як абарончая пабудова, замак выкарыстоўвае з аднаго боку прыродныя балоты, а з другога, абарончыя равы, сляды якіх і сёння бачны месцамі ў выглядзе вялікіх ям ці да гэтага часу існага става.

Паліхромія, якая часткова захавалася ў капліцы і вуглавой вежы з камянам, не адрозніваецца асаблівай якасцю. У ёй адчуваецца прысмак нейкага мясцовага, няздольнага і дамарослага мастака. Але ў гэтым маецца і яе пэўная, вартая захавання і дэтальнага вывучэння, каштоўнасць.

Паводле падання, у Гальшанскім замку меліся і некалькі вялікіх маляваных палотнаў, наклепленых на сцены пакояў, але іх, відаць, не існуе ўжо больш за некалькі дзясяткаў гадоў.

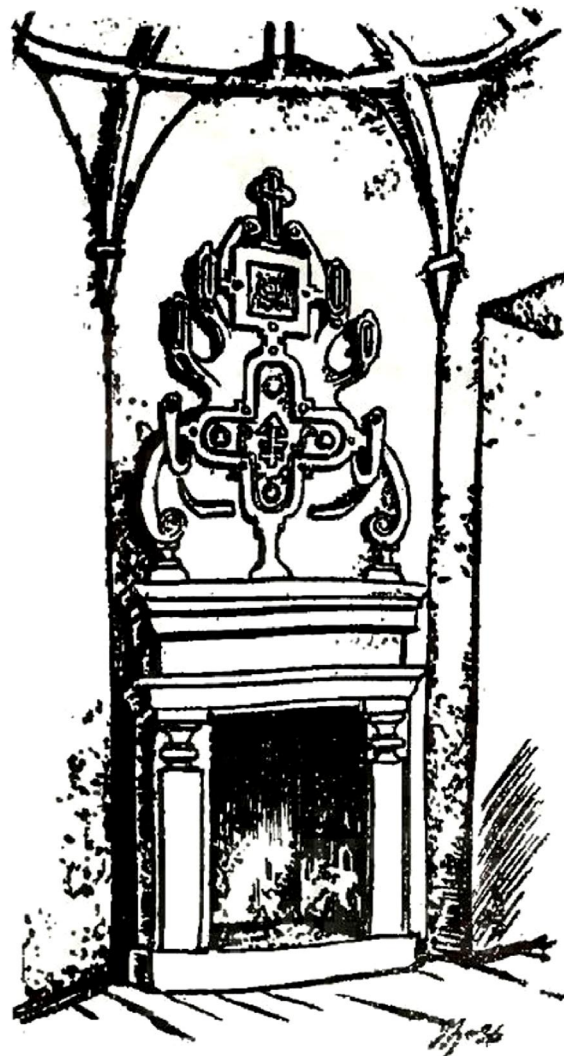
Як звычайна, з Гальшанскім замкам звязана легенда пра знаходжанне ў сцяне замураванага нябожчыка-рыцара ў даспехах і пустой місай каля яго. Знаходка рыцара, нібыта здарылася адносна нядаўна і яшчэ ёсць людзі, якія памятаюць, што падчас нейкай дробнай пераробкі была знойдзена маленькая каморка з рыцарам унутры яе. Гэтую каморку можна убачыць і сёння. Выглядае яна так, што і насамрэч было б цяжка здагадацца пра яе існаванне, і калі б не выпадак, рыцар і сёння быў бы ў каморцы. Нібыта, тагачасныя ўладальнікі замка адправілі багатых даспехі ў адзін з музеяў Пецярбурга ці Масквы, а нябожчык рассыпаўся ў прах ад свежага паветра.

Усё гэта прыгожы і цікавы помнік гісторыі, пакідае пасля сябе рамантычнае ўражанне. Ацалелыя муры даюць уяўленне аб велічы і вялізных маштабах замкавага падворка.

З вежы замка адкрываецца від на мястэчка і прыгожы барочны Гальшанскі касцёл, дзе знаходзіцца знакаміты саркафаг Паўла Сапегі разам з яго трыма жонкамі. Гэтае мармуровае надмагілле ёсць свайго кшталту, гістарычнай славатасцю. Бо рыцар, які ляжыць у даспехах, і тры дамы каля яго робяць несамавітае ўражанне.

Здаўна ў Гальшанскім замку знаходзіцца алейны партрэт, на якім паводле падання, намаляваны Павел Сапега. Цяжка сказаць, ці сапраўды гэта так, ва ўсялякім разе, ён зусім не падобны да Сапегі на саркафагу. А стыль партрэта хутчэй сведчыць пра яго паходжанне з першай паловы XVIII ст.

Усе гэтыя асаблівасці вельмі цікавыя і навукова не даследаваныя. Чэслаў Янкоўскі ў сваім "Ашмянскім павеце" дае кароткае апісанне замка, але, здаецца, сам ён у

Комінек в narożnej baszcie.

Камін у кутняй вежы

ім не бываў і карыстаўся чужой інфармацыяй.

Прыкладна за кіламетр ад мястэчка, на вельмі высокім узгорку, які пануе над усёй мясцовасцю, знаходзіцца старое гарадзішча. Нібыта, гэта першапачатковая сядзіба князёў Альгімунтавічаў-Гальшанскіх, нададзеная ім літоўскім князем Нарымонтам. Толькі з 1551 г., праз сваяцтва, зямля пераходзіць да Багдана Сапегі, і тады замак будзецца не на гарадзішчы, а на тым месцы, дзе ён стаіць сёння. Сын Багдана - Павел Сапега пашырыў і ўпрыгожыў замак. Кальвінісцкі збор у мястэчку Гальшаны ён аддаў францішканам, а мястэчка абдарыў ласкамі і прывілеямі. У XVIII ст. замкам валодаў Жабы, а потым па спадчыне ён перайшоў да Корсакаў.

Сёння Гальшанскі замак з'яўляецца маёмасцю сп. Ягміна, які ў ім жыве.

Jotha. Zamek Halszanski // Slowo. 1936. № 265.

Пераклад Леаніда Лаўрэша.